

PÁVAI ISTVÁN

A moldvai magyarok megnevezései

Ha átolvassuk a moldvai magyarokkal kapcsolatos néprajzi, nyelvészeti, történeti vagy akár publicisztikai irodalmat,¹ lépten-nyomon beleütközünk az identitásukkal kapcsolatos problémákba anélkül, hogy megnyugtató válaszokat kapnánk ezekre a kérdésekre. Román részről szinte általános az a megállapítás, hogy a moldvai katolikusok kivétel nélkül román eredetűek. A magyar álláspont valamivel árnyaltabb, de végső soron ugyanazt az eredményt nyújtja ellentétes előjellel. Itt természetesen nemcsak tudományos kutatókra gondolok, hanem mindazokra, akik valamilyen indokkal tollat ragadnak, és állást foglalnak ebben a kérdésben.

A moldvai magyarok identifikálásával kapcsolatos problémákat² csak akkor lehet valóságghűen feloldani, ha több olyan tényezőt veszünk figyelembe, amelyek együttesen játszanak szerepet - ugyanakkor időnként és helyenként eltérő intenzitással -, a szóban forgó népcsoport etnokulturális hovatartozásának determinálásában. Ez esetben gyakran számolnunk kell ugyanis a két etnikum közötti állapottal, az ingadozó identitással, az etnikai és a felekezeti hovatartozás, mint identifikációs tényezők közötti konkurenciával, és mindezeknek változó - a külső jegyekből megállapítható végeredménytől gyakran eltérő - tudati tükröződéssel. Közismertek azok a történelmi, társadalmi, politikai tényezők, amelyek a Moldvában élő magyarok jó részének identitászavarát a századok során generálták és napjainkban is fönntartják. Viszont ha az eredetükkel, etnikai kötődésükkel kapcsolatos tudati tükröződést kizárólagosan identitászavarként jellemezzük, az előzőkhöz hasonlóan leegyszerűsítő képet kapunk. A valóság sokkal árnyaltabb és más-más eredményre jutunk aszerint, hogy honnan vesszük az adatmintát, illetve milyen irányból szemléljük a kérdést.³

Az identifikáló tényezők közül fontos jelző szerepe van az *etnonimeknek*, azoknak a megnevezéseknek, amelyek segítségével egyrészt egy-egy kisebb-nagyobb népcsoport tagjai saját magukat környezetüktől megkülönböztetik, esetenként egy nagyobb etnikai egységhez sorolják, másrészt a közelükben élő más népcsoportok őket azonosítják. Ez az azonosítás egyszersmind minősítést is jelent, ami az adatközlők által gúnynévnek ítélt etnonimek esetében válik hangsúlyosabbá.

Az alábbiakban megpróbálom áttekinteni egy viszonylag kisebb adatmintán keresztül azt, hogy a moldvai katolikusok közül saját szemléletük szerint kiket, kik, mióta, esetleg miért tekintenek *románnak*, *magyarnak*, *csángónak*, *csángómagyarnak* stb. Ezzel természetesen nem tudom megoldani a felvetett kérdést, pusztán azt akarom érzékeltetni, hogy az adatok ilyen vagy ehhez hasonló csoportosításával árnyaltabb képet kapunk a helyzetről, s később egy jóval nagyobb adathalmazon elvégezve a gyűjtött anyag tematikai rendezését, továbbá a történeti adatok hasonló szemléletű feldolgozásával és egybevetésével közelebb kerülnénk az igazsághoz. Célszerű lenne talán egy olyan számítógépes szöveges adatbázis létrehozása, amelyben az adatsortosításnak ezt a módját alkalmazva feldolgozhatnánk a kutatók által felgyűjtött adatközlői nyilatkozatok ide vonatkozó részét, továbbá az írott források adatait. Ugyanakkor szempontokat nyerhetnénk olyan kérdőívek összeállításához, amelyek további, az eddigiéknél megbízhatóbb adatgyűjtéshez elengedhetetlenül szükségesek.

Az itt bemutatott anyag zömmel 1990 utáni adatrögzítésből származik. Az idézett szövegrészeknél az adatközlők neveinek kezdőbetűjét használom.⁴ Az interjúalanyok között egyaránt találunk moldvai illetőségűt, Erdélybe áttelepültet, parasztembert és „értelmiségit”. Utóbbi kategóriába számítom mindazokat, akik szakmájuktól függetlenül tudatosan foglalkoznak saját népcsoportjuk sorskérdéseivel, esetleg gyakorlati lépéseket is próbálnak tenni társaik nemzeti tudatának kialakítása, jogaik érvényesítése ügyében (szervezet létrehozása,⁵ lapszerkesztés, számukra kedvezőtlen többségi sajtóvélemények megválaszolása stb.).

1. Etnonim hiányzó, bizonytalan vagy hamis

P. I.: Milyen nyelvet beszélnek?

E. I.: Mük iljen csángó nyelvet.

P. I.: A magyarokkal megértik egymást?

E. I.: Há', nem éppeg értünk meg minden szót, de addig forgassuk, amíg megértjük.

P. I.: Ahogy beszél velem, ez a magyarral talál jobban vagy a románnal?

E. I.: Ez inkább a magyarral talál.

P. I.: S ebből nem gondolták, hogy magyarok?

E. I.: Hát, pedig gondoltuk, hogy magyarok vagyunk, de nem gondoltuk, hogy az éppeg olyan külömbös beszéd, hogy magyar-e, csángó-e, miljen-e, nem tuttuk.

G. A.: Úgy halltam én is, hogy úgy híjják, csángók, magyarok, úgy mongyák [...] Dehát én sem tudom, hogy az-e vagy nem igazán.

P. I.: Népszámláláskor, a klézseiek minek mondták magukat?

B. P.: Melik asz' monta román, melik magyar. Sokan asz' monták román, met félnek, hogy valamikor elzavarják onnét a faluból [őket]. Ezétt.

2. Etnonim: román

2. 1. Helybeli papok tanítása szerint

F. M.: Hát most, mikó vót a votálás⁶ [...] akkó aszt monta ez a pap, meljik van most, hogy mük nem vagyunk magyarok, hanem románok.

I. Gy.: A pap urak a népszámlálás előtt, fentről, onnan az oltárról aszt monták: „Vigyázzatok, mert ti román katolikusok vagytok”.

G. P.: Mikor gyermekek mentek Csíkszeredába iskolába, akkor a pap haragutt. Mondta, hogy nem engeddek [ne engedjék], [...] mert mük gyermekeink románok, nem magyarok, aszt mondta a pap.

2. 2. Saját elképzelés szerint

G. P.: Mük csak [...] tartottuk, hogy románok vagyunk, met ha románul tanultunk, románul szolgált pap templomba, mük úgy tartottuk, hogy mük románok vagyunk, de csak mük szüleink valamikor magyarok vótak, csak magyarok vótak [...] szüleink valamikó magyarul tanultak meg, imádkoztak is.

P. K.: Hát, mük is aszt gondoltuk, hogy nem vagyunk tiszta románok. Romániába vagyunk, román iskolát tanulunk, s románul levelet, román beszédet, asztat foglaljuk, akárhol azokat használjuk [...] Beszélünk a családba apákkal a gyermekek magyarul, s amikor elmentünk valamerre használtuk a románt. S akkor én, amikor gyermek vótam, a '30-ba vagyok születve, s akkor iskolába megverték, ha magyarul meghalltak valamit a szájunkból. Otthon testvérekkel használtuk a magyart, s az apákkal, de ha iskolába mentünk csak román kellett. S akkor nem tuttuk jól se románul, mert magyarul beszélünk otthon, s hogyha elmentünk valahova nem tuttuk jól románul, s otthon es nem vót kitől csak az apától magyarul.

B. P.: Sokan..., nemhogy sokan, de vannak egy páran, akik asz' monnyák, hoj románok. Még találkoztam [klézsei] fiúkkal, [akik] aszt monták, hogy „románok vajunk, románok”, sajnos. „Hát - mondom akkor hogy beszélsz velem, hogyha magyarul beszélünk akkor mét mondog, hogy románok? Románul beszélsz?” „Hát nem - aszongya - asz' mongyák a románok, hogy valamikor román faluból váltunk mi csángóé [csángóvá]”. „Most akkor - mondom - mét nem válik román faluból csángó falu? Há nem igaz? Azokat a románokat ki tanította meg magyarul, hogy csángóé vált? Most annyi sok román falu van, mét nem válnak csángóé?”

3. Etnonim: magyar (maghiar, ungur, bozgor, band'in⁷)

3. 1. Ortodox románok szerint

P. K.: A rományok csúfoltak velünk: bányinás, csángós, magyaros.

E. J. P.: Ha éppen román a magyar falut kellett megnevezze monta, hogy né *unguri*.

I. Gy.: Aszt mondja nekem a román, hogy *bozgor*.

B. J.: A városiak [...], akik nem ilyen csángó falvakból származtak, azok *bozгоре*, így szólítottak.

E. I.: A rományok aszt monták nekünk: *bond'ine*.

P. I.: Az mit jelent?

E. I.: Csúfságot, na. Csúf beszéd, de ki tuggya! Sokszor kérdeztek meg egy románt, felkérdezték, hogy mit jelent az, de a se tutta megmondani. Még csak csúfságból monták.

P. I.: A csángó, az nem csúfság?

E. I.: Nem hát, az nevezett név.

B. P.: „*Ungurule, unguru*” mindig aszonták „*ungure*”.

P. I.: Úgy is mondták, hogy *bozgor*?

B. P.: *Bozgor, ungur*, inkább úgy mondták mindig, hogy ... mikó' jöttek búcsúra Klézsába szentferenckor, októomberba⁸: „*mergem la unguri*”, menünk magyarokhoz, menünk *ungurokhoz* búcsúra.

3. 2. Ortodox cigányok szerint

C. N. (román nyelven): Különbség van köztük, mert a románoknak például hórát, szirbát, keringőt, tangót kell játszaniuk, de a magyaroknak másként kell muzikálniuk. Csárdásokat kell húzni, [...] csak magyar [zenét] kell csinálni nekik [...] *A juhok keservesét* leginkább a magyaroknak húzták [...] Minden háromból egyik *kettős[tánc]* volt az öregeknek, de most már csak a magyaroknak húzzuk, [...] *a magyaroskát* [is] a magyaroknak.

P. L.: Az apja tudott magyarul?

P. V. (román nyelven): Jól tudott magyarul, mert kisgyermekkorától óta muzsikált az apjával, vagyis az én nagyapámmal ott [a Klézse környéki falvakban].

3. 3. Saját magukra vonatkoztatják

B. P.: Én legalább asz' gondolom, hogy magyar nyelven beszélünk, akkó' magyarok vótunk, s magyarok vagyunk most is.

P. K.: Embri János leánya vagyok, magyar nevezetű [...] Hát, mük aszt hittük, hogy magyarok vagyunk, mert ha magyar a rományok csúfoltak velünk, bányinás, csángós, magyaros, ha csúfoltak münket, s akkor mük aszt hittük, hogy magyarok vagyunk akárhol. Hát, ha megláttunk egy férfit va' egy fehérnépet, valamit: az román, de né' az másik, az magyar.

Sz. Ny.: Há' nem is kérdett senki, s mi úgy tuttuk magunk közt, úgy beszélgettünk, így vagyunk születve: magyarul. Ez a születésünk nekünk, ez, eszt a beszédet tuggyuk, mást nem tudunk.

Ny. I.₂: Mü örökké így montuk: magyarok vagyunk [...] így szoktuk mü magunk közt, hogy magyarok vagyunk, s akkor nem vagyunk erre [mások], csak magyarok.

3. 4. Egyik magyar falu a másikra is vonatkoztatja

F. M.: Nem tudom, hogy minek haragutt meg ő a magyarokra, haragszik ő a magyarokra, haragszik. De ő hiába haragszik a magyarokra, mer ő es magyar, magyar nemzet a pap, a miénk. Szabófalvi. Szabófalva az magyar egészen. S ő azt mondta, hogy elbeszélgette, hogy minek haragszik a magyar nyelvre...

2. Etnonim: székely

4. 1. Saját magukra vonatkoztatják

F. K.: Mi [lészpediek] többnyire székelyek vagyunk, mint csángók.

5. Etnonim: katolikus

5.1. Helybeli papok tanítása szerint

5. 1. 1. Római katolikus = román katolikus

P. L.: A papság mit mond az embereknek?

P. M.: Mit mond? Azt, hogy románok. Tehát román eredetűek, román nemzetiségűek, római katolikusok. Összekapcsolja a *romano-catholic*-ot a *român*-val.⁹

5. 2. Saját magukra vonatkoztatják

5. 1. 2. Ortodox=román, katolikus=magyar

Lé. J.: Én románnak [= ortodoxnak] vótam keresztelve [...] S osztág állottam, hogy az asszonyt elvettem római katolikusnak.

Ny.I.1: Katolikusok vagyunk. Magyarok.

6. Etnonim: csángó (ceangáu)

6. 1. A csángó etnonim használata

6. 1. 1. Erdélyi magyarok (székelyek) használják

P. K.: Akkor még 14-16 esztendő s vótam, s akkor kifelé vótunk Árdéalba, hogy mongyuk műk románul, csángóul Árdéálnak mongyuk, magik mongyák Erdély. S akkor ott es nekünk úgy monták *csángók a magyarok*, az erdélyi magyarok, idevaló, *Romániából* valók, s aszt monták nekünk, hogy műk csángók vagyunk. Akkor na, műk is fogtuk innet, onnat a beszédet, hogy csángók.

6. 1. 2. Ortodox románok használják

P. L.: A románok, hogy mondják maguknak?

F. M.: Ők is így mondják csángó, *ceangăi*.

Ny. I.: Az oláhok monták nekünk, hogy csángók.

B. J.: Melyik csak ilyen falusi [román] volt, az mondta „*măi ceungăule*”.¹⁰

P. K.: A románok csúfolkodtak velünk, [...] hogy csángók vagyunk. Csúfolkodtak velünk. Aszt monták, hogy „tük nem vattok románok, csángók vattok, s tük se magyarok nem vattok”.

H. L.: Meljikek magyarul beszélnek azok[at] mind csángónak mongyák [...] a románok.

B. P.: Hát, ezek e tanitónék¹¹ es [mondták], hogy csángók vagyunk [...] Hát vannak román faluk közél oda [Klézséhez]. Én hol vótam csobán¹² ott fent a hegyen, akkor ott vótak közül másik faluból, hegyen túl vótak román faluk, no ott talákoztam mindig velük [a románokkal], asztá' kiabálták, hogy „*unde mergi ceangăule, ceangăule, ce faci ceangăule?*”¹³ [...]Ők aszt monták, hogy ezek csángók.

6. 1. 3. Ortodox románok nem használják

E. J. P.: Csángóknak nemigen [neveztek a románok].

6. 1. 4. Ortodox cigányok használják

C. N. (románul): A [*bulgăreasca nevă tãncot*] lakodalomban a csángók táncolják.

6. 1. 5. Egyik magyar falu a másik lakóira vonatkoztatja

E. J. P.: Hát emlékszem például nagyanyám is, amikor így búcsuról vót a szó, a bogdánfalviakra, ha nem tévedek, vagy a klézseiekre - nem tudom pontosan -, mondta: „né, jönek a nagykalapos csángók”. De ez csak elszigetelten volt.

Ny.I.1.: Mi montuk bé Bákó fele azoknak csángók [...] Montuk a mardzsinéieknek csángók. Bé Bákó felé.

Lá. J.: Jártam Bákóba fuvarozni, úgy vásárolni ide-oda, s akkor „a csángók” monták melyik a Bákó környékén és Bákótól lefelé *Lujzicãlugãr, Szarãta, Mãrginen, Nagypatak [...] Fundu Rãcãciun*, rekecsunyiak, azoknak híttuk.

P. I.: Lészped, Pusztina messzebb van [Klészétől]. Azok is csángók?

B. P.: Azok es csángók.

6. 1. 6. Saját magukra nem vonatkoztatják

G. P.: Nem szoktuk mondani [Gyoszenyban], hogy na mük csángók vagyunk, nem szoktuk.

Ny.I.1.: Mi ott Pusztinába magunk közt nem mondtuk csángók vagyunk.

Lá. J.: Münk nem vagyunk csángók. Münk magunkat nem montuk, hogy csángók vagyunk, [...] münk pusztinaiak vagyunk. Lészpediek megint nem csángók. Azok es nem monták csángók nekik, ezeknek monták Bákótól lefelé, azoknak monták csángók.

Ny.I.1.: Nálunk Pusztinába nem es használták a csángó nevet így, hogy mongyuk maguknak, hogy csángó. Nem montuk, hogy csángók vagyunk.

E. J. P.: A pusztinaiak semmiképp sem fogadták el ezt, azokba' a gyermekkoromi évebbe' ezt, hogy mi csángók volnánk.

6. 1. 7. Saját magukra is vonatkoztatják

E. I.: Megvótunk örökké a csángók, csak nem, nem tuttuk mü es, hogy mük vagyunk, olyan pontosan.

P. K.: Úgy fogtuk fel mük es, egyik a másiknak montuk, hogy csángó.

E. I.: Há', mük is magunknak is így montuk, má', há' úgy tuttuk, hogy csángók vagyunk.

P. I.: A falusiak egymásnak mondták, az öregek?

B. P.: Öregek? Hát monták [tréfásan]: „Jó regvelt, te csángó, hova mensz?”.

I. Gy.: [A népszámláláskor] sokan monták, hogy [ők] csángók, dehát a csángó oda vót téve a harminckilences kódszámhoz, amelyik aszt jelenti, hogy más nyelvek Európában. És persze, most mindenki arra hivatkozik, hogy nincsen magyar [Moldvában].

6. 2. A csángó szó jelentése

6. 2. 1. A *csángó* szó jelentése: magyar

P. I.: Mit jelent az, hogy csángó?

G. A.: Csángó? Mit jelenthet? Magyar, az' jelenti.

P. K. [valakiről]: Az magyar asszon, csángó asszon.

F. M.: Édesapám vagy édesanyám, vagy ... édesapámnak az anyja, vagy az apja, azok még románul sem tudtak, úgylahogy régi csángómagyarok vagyunk. Igen há'!

6. 2. 2. A *csángó* szó jelentése: idegenbe szakadt magyar

B. P.: Azoknak a magyaroknak akik élnek a románok között, aszongyák, hogy csángó.

E. L.: Az ennek előtte az öregjeink, apáinknak nagyapjai es tutták, hogy mü mindcsak a magyaroktól vagyunk elszakadva, de ők is pontosan nem tutták úgy kifejezni, hogy

megtuggyuk mi is mondani, hogy honnat származtunk. Aszt tuttuk, hogy csángóknak marattunk, mert hogyha ide marattunk, akkor csángóknak marattunk.

6. 2. 3. A *csángó* szó jelentése ismeretlen, de a magyarság attribútuma

F. M.: Ezt nem bírnám megmondani, hogy honnan kapta azt, hogy csángó nevezetű ez a magyarság itteni körbe'. Há' nem tudnám megmondani. [...] Hogy honnan kapta ezt a csángó nevet ez a népség, nem tudom.

6. 2. 4. A *csángó* szó jelentése: magyar nyelvet másként beszélő

P. I.: A Bákótól lefele lakók tudnak magyarul beszélni?

Lá. J.: Há' tunning, tunning, csak nem így beszélgetnek, mint münk. Egy kicsit úgy beszélgetnek: *iljen, oljan*, a csürkének monnyák *püsleny*, a tojáznak monnyák *tyukmon*, [...] a húsnek aszt monnyák *pecsenye*. S valami különbség, egy kicsi különbség van [...] Ők [a]hogy beszélnek, münk másként beszélünk. Frumoszába, Pusztina, Lészped [...] ezek egyaránt beszélünk.

Sz.Ny.1: Egy nyelvet beszélnek azok, s münk beszélünk másféle változót.

F. K.: Lészpednek többnyire a hangsúlya csak székely, nem annyira csángó, mint a déli csángók[é].

P. K.: Ott Bákó körül vannak még más fajta csángók. Olyanok azok a csángók, hogy azokval nem éppeg, nem egyezik sokat, nem értik meg a beszédjiket. Mük sem értjük. Ők, ha velünk beszélnek, s tudják, hogy mük es magyarok vagyunk, csángómagyarok, akkor ők románul beszélgetnek, mert mi nem ércsük meg az övéket, az ők beszédjiket.

6. 2. 5. A *csángó* szó jelentése: magyar nyelvet tökéletlenül beszélő

S. P.: Azér' vagyunk csángónak maradvá, mi csángónak, hogy mi a románok köszt vótunk, s nem tuttuk lemagyarázni a magyar nyelvet igazán, mind a régi apáink.

G. P.: Csángó leszek, meddig hogy leszek magyar, tiszta magyar va' egyszer mikor még leszek. Me' most má' mongyuk én tiszta magyar vagyok, még nem vagyok me' a nyelvem nem fordul úgy, hogy kell. Na, de azt idejivel megszokjuk münk is [az erdélyi magyarok között], hogy beszéljünk úgy hogy rendesen, hogy kell.

6. 2. 6. A *csángó* szó jelentése: magyar és román nyelvet egyaránt hibásan beszélő

Lá. J.: Értik a szónkat [a románok], hogy nem vagyunk románok. Ők megértik, mind maguk es [a magyarok] értik, hogy münk csángók vagyunk, mert münk itten is nem tudunk úgy beszélni, mind a tiszta magyarok, románul sem tudunk úgy beszélni mind a románok.

P. K.: S akkor esztet monták ott [Erdélyben a magyarok], hogy amelyik egyszer nem tudunk jól se magyarul, se oláhul, románul, akkor csángó a nevünk. Csángónak mongyák münket [...] Mük iskolát nem tanultunk magyarul. Mü nem ismerünk betűt magyarul semmit, csak az apáktól amit fogtunk, magyarul annyit tudunk. S akkor aszt monták [a moldvai románok], hogy azért vagyunk csángók, hogy nem tudunk se románul, se magyarul jól, nem tudunk. S akkor neveink csángók. S akkor itt aszt tuttuk.

P. I.: Szászku-ton hány katolikus van?

Lé. J.: Egy 550 lélek [...]

P. I.: És hányan tudnak abból magyarul?

Lé. J.: Itt nem beszélnek tiszta magyarul nálunk, a csángók nem tudnak.

P. I.: De így, ahogy beszélnek...

Lé. J.: Az egész falu tud magyarul.

P. I.: Az egész falu így tud magyarul?

Lé. J.: Igen, így tud magyarul. Csak lássa itt meg vannak vá'tva a magyar szavak, a cukornak mongyák *záhár*, a paprikának mongyák *csipér*, s ezek a szók el vannak köcsözve a románoktól.

6. 2. 7. A *csángó* szó jelentése: magyar nyelvet már nem tudó

Sz. Ny.: A mardzsiniaknak montuk csángók, me' ők nem tudtak magyarul.

Lá. J.: Elfelejtették az anyanyelvet.

Ny. I.₁: Ők rományul beszélnek.

Sz. Ny.: S jobbjára egy numert [hangot] vesznek elé: *sz*. *Sz-sen* beszélgetnek. A *sz* numert teszik elől. *Sz*.

P. I.: A magyar beszédben?

Sz. Ny.: Olá'ba.

P. I.: Magyarul nem tudnak beszélni?

Sz. Ny.: Nem tudnak, nem, *de fel* [egyáltalán].

Sz. Ny.: Egy nyelven beszélnek azok.

Ő. E. P.: Csángónak nevezik azt is, aki egyáltalán nem tud magyarul.

6. 2. 8. A *csángó* szó jelentése: elvándorló

Ny. I.₁: Hát én, hogy halltam az öregektől, hogy elcsángálták [...] őket és azé' monnyák, hogy csángók. Inné' huzakodik¹⁴ ez a csángó szó.

Lá. J.: Madéfalván mikor vót egy nagy verekedés, hogy lepallták mind a németek vagy ausztriások, magyarok melyikek vótak azok, akkor sok világ elfutott bé oda héjzánk,¹⁵ elcsángottak, elfuttak bé oda, keresztül Gyimesen s bé Moldovába, héjzánk, s 'hol megkapták ezket a falukot, asztán sokan jöttek. Pusztinába [...] Pálok jöttek onnat Madéfalváról, Kispálok, s asztán Sebestén az Kostelegekről, Golombán a Hidegségről, azok mind bé vótak csángotva héjzánk, s azér' monták csángó.

6. 2. 9. A *csángó* szó jelentése: Moldvából jött magyar

P. I.: Itt [Erdélyben] maguknak nem mondják, hogy csángó?

G. P.: Igen, mondják, hogy csángók vagyunk, igen.

P. I.: A viceiek...

G. P.: Igen; csángók, úgy mondják nekünk. Igen, hogy tuggyuk ki van töllük. Igen, na úgy tudják, met műk csak három család vagyunk [Moldvából az erdélyi Vicébe áttelepülve], ők [a tósgyökeresi viceiek] mikor va' egyszer van szükségik felőlünk, akkor mondják, hogy „né csángó Péterhez” vagy „csángó Ferihez” vagy „csángó Krisztihoz”, ez az egész.

6. 2. 10. A *csángó* szó jelentése: kővágó (követ csángató)

Lá. J.: S asztá' vannak a *tírgu-ocnaiak*, *Tírgu-Ocnán* csángók, s azok azé'tt vannak elnevezve csángónak, hoj ők o'an kővágók vótak. Vágták a követ a martból, s csináltak küszürüköt, csináltak házaknak, érti, csináltak házaknak, így vágták meg a követ házaknak. S akkor azér' monták, hogy csángók, arról vagyunk csángók. S aszt' elment a csángó, hogy csángottak, hogy verték a dáltával¹⁶ s a kalapácsval a követ, akkor csángottak s akkor elnevezték csángónak. Na, onnat van az. Ez az igazság. Innett jó a csángóság.

6. 3. Mióta ismerik a csángó megnevezést

6. 3. 1. Régóta

P. I.: Mikor hallotta először azt a szót, hogy csángó?

Lá. J.: Csángót, hogy én megszülettem.

Ny.I.₁: Hát én halltam a szüleimtől.

E. L.: Az öregektől.

F. M.: Hát úgy nevezték, még rég az ideje, hogy csángómagyarok.

P. K.: Én gyermekkoromtól tudom, hogy úgy mondták, hogy csángók vagyunk.

B. J.: Én már mikor iskolába jártam, akkor a faluban már használták ezt, hogy mint csángó.

6. 3. 2. Újabban

Sz. Ny.: Most keszték ki eszt, hogy csángók vajunk, mostanig münk úgy montuk, hogy magyarok vajunk.

6. 3. 3. Magyar értelmiség terminológiája

E. J. P.: Ha nem tévedek, inkább néprajzosok, tudósok adták rájuk [a csángó nevet], amit ők nem szívesen fogadtak el.

6. 4. „Csángózás” elfogadása/elutasítása

6. 4. 1. Elfogadják

G. P.: Én szeretem ezt a nevet csángó, ha egyszer csángó vagyok csak csángó leszek, meddig hogy leszek magyar, tiszta magyar va' egyszer mikor még leszek.

6. 4. 2. Beletörődnek

Ny.I.₂: Most immá' megszoktuk.

6. 4. 3. Nem fogadják el

B. P.: Csángók, igen, mindig csufoltak, monták az iskolába es [...] Hát, ők [a klézseiek] aszt gondolták, hogy valami ez csángó szó, ez csufolkodás, valami, hogy ... ahogy monták románok es csángó nekünk, akkó nagyon nem tetszett nekünk, [...] aszt monták, hogy csukodás [...] Sokan szégyellik, hogy asz' monnyák hogy csángó, az' gondolják, hogy valami egy csúfkodnak velik, hogy csángó.

Ny.I.₁: Mük nem akartuk, hogy nekünk mongyák csángók.

Ny.I.₂: Én egy nem szerettem soha mikor azt monták, hogy csángók vagyunk.

B. J.: A moldvai népnek ez a csángó szó egy kicsit olyan sértő [...] Vannak olyan faluk ahol egyenesen megmondják azt, hogy „én nem vagyok csángó, én magyar vagyok”.

I. Gy.: EI akarják lopni nekünk a nemzetiségünköt [azért mondják nekünk, hogy csángók vagyunk].

6. 4. 4. Tudatos törekvés a „csángózás” kiküszöbölésére

Ö. E. P.: A *Moldvai Magyarság a Csángó Újság* címen indult 1990 márciusában. Immár egy éve, hogy *Moldvai Magyarság* címre változtattuk át, én úgy gondolom, hogy ez jobban kifejezi a lapnak a célját. Azt, hogy csángó, csángóság, nagyon manipulálni tudják a románok [...] De mi [a sepsiszentgyörgyi Csángó Szövetség] nem azért csináljuk ezt a lapot, hogy visszamagyarosítsuk az északon élő, hajdanában magyarul beszélő római katolikus moldvaiakat, hanem elsősorban a Bákó környékieknek csináljuk a lapot, azoknak, akik ma is magyarok, magyaroknak vallják magukat, és közülük tudnak is magyarul olvasni.

B. J.: Ez a tavaly [1990-ben] lett eldöntve, amikor alakítottuk meg az újság alapítványt, hogy egy év után meg fogjuk változtatni a címet [...] Egy olyan kicsike alcímbe, igen szerepel, mint *Csángó Újság*, de az, hogy próbáljuk meg ezentúl őket is szólítani úgy, mint *magyarok és nem csángók*.

*

Végül a terepmunka során szerzett saját benyomásaimat egybevetve a fentiekkel, az alábbi képet rajzolhatom meg a felvetett kérdésről:

Az etnonim hiánya vagy a tekintetében megnyilvánuló bizonytalanság rendszerint abból fakadt, hogy a magyar államiság kötelékein kívül rekedt, egy másik országban mindenkor kisebbségként, jövevényként és idegenként kezelt népcsoport egy része, amely a reformkor óta több hullámban fellángolt magyarországi nemzeti eszmeáramlatok hatásaitól távol maradt, etnikai hovatartozásának nyilvános megvallását egyrészt nem tartja fontosnak, másrészt az irányában évszázadok óta megnyilvánuló intolerancia miatt félelmében adott esetben meg is tagadja. Vannak közöttünk viszont olyanok, akik ezzel az állásponttal szembe mernek helyezkedni. A **román** etnonim viszonylag nyilvános használata önmaguk megnevezésére (például népszámlálás alkalmával) a helybeli római katolikus papok ügködésével, a hatósági megfélemlítéssel magyarázható, és olyanok esetében is előfordul, akik szűkebb környezetükben, illetve saját lelkiismeretük szerint magyarnak tartják magukat.

A **magyar** etnonim, illetve román nyelvű megfelelői (*ungur, maghiar*), valamint az ezekkel szinonim gúnynevek (*bozgor, band'in*) tágabb körben használatosak. A környező ortodox románság, illetve a katolikus falvakban rendszeresen muzsikáló ortodox cigányzenészek számára egyértelmű, hogy a szóban forgó népcsoport magyar etnikumú, ők a *ceangău* (csángó) gúnynevet is a magyar szinonimájaként használják. A saját magukat magyarnak vallók egyrészt pontosan ezzel magyarázzák magyarságukat, mások a nyelvre, származásra hivatkoznak. Szórványosan a székely eredet tudata is él az úgynevezett székelyes falvak körében.

A faluban gyanús idegenként megjelenő erdélyi vagy magyarországi néprajzos az utcán leszólított első adatközlőnek szegezett indiszkrét kérdésére, amely az etnikai hovatartozást firtatja, gyakran kapja válaszként: **katolikus**. A sztereotip válaszra szintén a papok készítik fel híveiket, eszközként használva a hatósági erőszakkal és e mélységesen vallásos nép számára fontos földöntúli erőkkkel való fenyegetőzést. A gyűjtővel bensőségebb kapcsolatba kerülő adatközlők számára viszont nem jelent gondot a magyarság megvallása. Tudatukban világosan elkülönül az etnikai és a felekezeti hovatartozás, legfeljebb az ortodox=román, katolikus=magyar¹⁷ sztereotípiák jöhetnek szóba még a behelyettesítés motívumaiként. Az is lehetséges, hogy a gyűjtő túl általánosan teszi föl a kérdést (például: kik laknak ebben a faluban?), amiből az adatközlő gyakran nem az etnikum, hanem a felekezeti hovatartozás iránti érdeklődést olvassa ki.

A **csángó** etnonim használata egyrészt a románokhoz és a cigányokhoz kapcsolódik, akik egyértelműen a moldvai magyarok gúnyneveként alkalmazzák. Ennek az utóbbiak tudatában vannak. Másrészt az erdélyi és a magyarországi magyarok, a média, valamint a tudományos nyelv is használja. Ennek tudható be, hogy immár itt-ott saját magukra is vonatkoztatják a moldvai magyarok, többségük viszont továbbra is gúnynévnek érzi és egy-egy távolabbi falura, falucsoportra tartja jellemzőnek. A szó jelentésével kapcsolatos elképzelések adnak magyarázatot erre a jelenségre. Meglepő a „csángózás” eléggé határozott és egyöntetű elutasítása, hiszen ezt a néprajzi csoportnevet a tudományos kutatók és a magyar nyelvű média nem pejoratív értelemben használja. Más kérdés, hogy akár szakmailag is, de etikailag mindenképpen kifogásolható a moldvai magyarság „csángózása” a szakirodalomban, miközben a magyar nyelvben hagyományos oláh, tót stb. névneveket a megfelelő népek érzékenységét figyelembe véve románra, szlovákra stb. cseréltük.

A moldvai magyarok közül immár egyre többen vannak olyanok, akik etnikai sérelmeiket nyilvánosan szóvá teszik, konkrét programokat fogalmazznak meg a népcsoport helyzetének javítására, sőt 1990 óta már a szervezett politizálásra is van példa. Néhány éve kulturális,

kisebbrészt gazdasági kapcsolataik az erdélyi és az anyaországi magyarokkal megsokszorozódtak. Ez a folyamat előbb-utóbb további módosulást okoz a saját magukról alkotott képben, amelynek majd minden bizonnyal az önmaguk és környezetük által használt, etnikai hovatartozásuk problematikáját érintő etnonimek módosulásában is tükröződnek. Érdeemes tehát az elkövetkező években is bő anyagot gyűjteni erről a kérdéskörrel, amelynek további tisztázását a jövő kutatásaitól várjuk.

Jegyzetek

- ¹ Helykímélés miatt csak két munkát idézek, amelyek a kérdéskör gazdagabb irodalmát sorjazzák: Válogatás a moldvai csángó szakirodalomból. In: „*Moldvának szíp tájaind születem...* “. *Magyarországi Csángó Fesztivál és Konferencia*. Szerkesztette és a bibliográfiát összeállította Péterbencze Anikó. Jászberény 1993. Halász Péter: Eredmények és feladatok a moldvai csángók néprajzi kutatásában. *Néprajzi Látóhatár* 1994. 1-2. 1-37.
- ² Halász Péter i. m. 149. lábjegyzetében az azonosságtudattal kapcsolatos irodalmat öt címben jelöli meg, amely feltétlenül kiegészítendő Lükő Gábor: *A moldvai csángók I* (Budapest 1936) bevezető tanulmányával (6-18).
- ³ Ilyen értelemben a dolgozat végén található összefoglalás is viszonylag szubjektív, hiszen az itt bemutatott anyagra és a gyűjtő helyszíni benyomásaira alapulva rajzol meg egy képet, amely anyagbővítéssel és más gyűjtők tapasztalatainak hozzáadásával módosulhat.
- ⁴ B. J.=Bartos János; B. P.=Bezsán Pál, Klézse; C. N = Chiriac Neculaie, Rădoia; E. I.=Elek Ilona, Sztítás; E. J. P.= Erős J. Péter, Pusztina; F. K.=Fehér Katalin, Lészped; F. M.=Fehér Márton, Külsőrekecsin; G. A.=Gábor Anti, Lujzikalagor; G. P.= Gebu Péter, Gyoszény; H. L.=Lőrinc Györgyné Hodorog Luca, Klézse; I. Gy.= Istók György, Klézse; Lá. J.=László Józsi, Pusztina; Lé. J.=Lénárdi János, Szászkút; Ny. I₁=id. Nyisztor Ilona, Pusztina; Ny. I₂=Ifj. Nyisztor Ilona, Pusztina; Ö. E. P.=Ösz Erős Péter, Pusztina; P. K =Piszár Kati, Bahána; P. M.=Perka Mihály, Szabófalva; P. V.= Păun Vasile, Rădoia; S. P.= Simó Péter, Pusztina; Sz. Ny.= Szőcske Nyica, Pusztina.
- ⁵ Vö.: Szőcs Anna: *A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége*. In: „*Megfog vala apóm szokcor kezemtül...* “. Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Budapest 1993.
- ⁶ A román *a vota* szavazást jelent, az adatközlő viszont az 1992. évi romániai népszámlálásra céloz. Vö.: Csoma Gergely-Bogdánfalvy János: Népszámlálás a moldvai csángó falvakban. In: „*Megfog vala apóm szokcor kezemtül...* “. Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Budapest 1993.
- ⁷ Az aláhúzott szavak román ortográfia szerint olvasandók. Utóbbi két gúnynevet a románok mindig a magyarokkal kapcsolatban használják.
- ⁸ Október 4-én, Assisi Szent Ferenc napján.
- ⁹ A *római-katolikus* román nyelvű változata előtagjának a *román* szó hangzásával való hasonlóságát használják fel a *római katolikus* = *román katolikus* azonosság levezetésére.
- ¹⁰ „te,csángó”
- ¹¹ A Bákóbból ingázó román tanítónőkre céloz.
- ¹² pásztor
- ¹³ „Hová méssz te csángó, te csángó, mit csinálsz, te csángó?”
- ¹⁴ A román *a se trage* ' valahonnan származni' visszaható ige magyar tükörfordítása.
- ¹⁵ Az 1764-es *madéfalvi veszedelem* vagy *siculicidium* néven ismert eseményre utal.
- ¹⁶ román *daltă* = véső
- ¹⁷ Utóbbiról lásd Lükő Gábor i. m. 13.

ISTVÁN PÁVAI

DESIGNATIONS OF HUNGARIANS OF MOLDOVA

Historical data prove that a population of Hungarian origin has also been living east of the Carpathians for centuries, in the territory which is Romania's Moldova province today. Nowadays, most of them have lost their Hungarian mother-tongue, but managed to preserve their Roman Catholic faith and partially the awareness of their ethnic origin. Nevertheless, the number of those whose mother-tongue is Hungarian, still amount to several ten thousands. Both the Romanian and Hungarian scholarly literature and especially the press related to this literature, often simplify and consider the Catholics in Moldova either exclusively Romanians or Hungarians. Another view, which considers the confusion in identity originating from bilingualism and the unwillingness to confess ethnic identity as the most significant

characteristic of this ethnic group, contains only a part of the truth. According to the author, the question is much more complex and very differentiated in case of each village and each individuals. In order to prove this, he examines the ethnonyms, including peasant nicknames, which have been used to designate this ethnic group. He makes a thematic classification of the statements of informants belonging to a certain ethnic group on the basis of what ethnic designations are used to depict this ethnic group by its Romanian, Hungarian and Romanian environment or by themselves, how long these names have been used, what meanings are attributed to these them, which of them are interpreted as a nicknames and which of them are accepted and which are refused. The picture resulting from this analysis is much more elaborate. To refine this picture even further, the author proposes that a computerized database be set up, in which parts of interviews with the informants on their identity could be processed by using a methodology similar to his method.